УДК 347.19

Антон Вікторович Киричок,
здобувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ САМОЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Пунктом 1 ст. 12 ЦК України проголошено основний принцип здійснення цивільних прав, яким передбачено, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Законодавець звертає увагу на свободу вибору кожної особи, однак така свобода не є безмежна, і зрозуміло, що потрібні певні межі здійснення цивільних прав для того щоб унормувати відносини з іншими особами, котрі також мають рівні права.

Зокрема такі межі визначені ст. 13 ЦК України, однак вказана стаття є загальною для всіх цивільних прав. Через те, що самозахист прав учасників господарських товариств тільки частково нормативно врегульований, то дуже легко своїми діями самозахисту нанести шкоду корпоративним правам та інтересам інших учасників правовідносин. В даному випадку межі застосування самозахисту відіграють вирішальну роль у встановленні порушень прав інших осіб, у зв'язку з чим необхідно більш ретельно розібратись у понятті меж при самозахисті прав учасників господарських товариств.

Так, у диспозиції ст. 19 ЦК України зазначені окремі спеціальні межі передбачені саме для самозахисту, до яких відноситься: 1) застосування заходів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства; 2) відповідність змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

З огляду на вказану статтю можна зробити висновок, що законодавець встановлює два основних принципи здійснення самозахисту – це законність та співрозмірність. Однак вказані принципи є оціночними, крім того, складність корпоративних відносин полягає в тому, що власнику частки у статутному (складеному) капіталі або акції надається велика кількість корпоративних прав, які не підкріплені обов'язками з його сторони, тобто важко встановити порушення при самозахисті, оскільки відсутній обов'язок особи на вчинення або утримання від вчинення конкретних дій.

Так, О. Ю. Асташкіна наголошувала на тому, що право АТ і акціонера на захист гарантоване законом в повній мірі лише у тому випадку, коли відповідає межам його здійснення, тобто реалізується зазначеними особами добросовісно, розумно, опосередковує застосування дозволених засобів захисту за призначенням, не пов'язане з метою завдати шкоду іншій особі або порушити права іншої особи у будь-якій формі [1, с. 83]. Тобто підкреслюється, що межею захисту прав акціонера є загальний цивільний принцип добросовісності, розумності та справедливості, що також передбачає незавдання своїми діями шкоди іншій особі.

В свою чергу Ю. М. Жорнокуй підкреслив, що межі суб'єктивного корпоративного права завжди повинні бути чіткими та об'єктивними, вони встановлюються законом, внутрішніми корпоративними нормами (уставними, не уставними). Межі здійснення суб'єктивного корпоративного права більшою мірою залежать від поведінки та волі суб'єктів корпоративних відносин, котрі повинні дотримуватись меж і обмежень при реалізації суб'єктивного права [2, с. 113]. Вчений звертає увагу на регулювання меж за допомогою

© Киричок А. В., 2017

нормативно-правових та локальних корпоративних актів, тобто встановлення чіткої грані за якою буде мати місце порушення прав інших осіб. Вказану позицію можна застосовувати в тому числі до самозахисту.

Більш чітке визначення меж у корпоративному праві надала І. Б. Саракун, так під межами корпоративного права вона розуміє всі юридично закріплені можливості учасника (засновника) по придбанню, здійсненню корпоративних прав та розпорядження ними [3, с. 12]. Таким чином, науковець під поняттям межа розуміє всі надані володільцю корпоративних прав можливості розпорядження ними, тобто певні рамки, в межах яких його дії будуть мати законний характер, а за їх межами вже відбувається порушення чужих прав.

Н. Р. Кобецька зазначає, що межі здійснення і захисту корпоративних прав визначаються відповідно до загальних вимог цивільного законодавства, але мають враховувати особливості статусу учасників господарських товариств, обігу акцій в АТ тощо. Необхідність чіткого визначення меж здійснення учасниками господарських товариств, зокрема акціонерами, права на захист, пов'язана з поширенням випадків використання зовні законних, а фактично балансуючих на межі зловживання правом, методів захисту прав, які суттєво порушують права інших учасників і самого товариства [4]. Тобто, науковець зазначає, що самозахист може мати місце тільки у випадку дотримання його меж, в іншому випадку дії осіб будуть розцінюватись, як зловживання правом та порушення прав інших учасників господарських товариств.

З огляду на наукові позиції стосовно визначення поняття меж у корпоративному праві та меж його захисту, можна дати визначення межам самозахисту прав учасників господарських товариств. Так, під вказаним поняттям можна розуміти рамки встановлені законом або внутрішнім корпоративним актом, в яких учасники корпоративних відносин можуть вчиняти дії (бездіяльність), що відповідають принципам співмірності та законності, для реалізації самозахисту корпоративних прав. При чому за межами самозахисту буде мати місце зловживання правом та порушення прав інших осіб.

Список бібліографічних посилань:

1. Асташкина Е. Ю. Гражданско-правовые способы защиты прав акционеров в России: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Ставрополь, 2003. 191 с.

2. Жорнокуй Ю. М. Цивилистическая основа реализации субъективного корпоративного права: монография. Харьков: Золота миля, 2012. 186 с.

3. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. дис … канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 20 с.

4. Кобецька Н. Р. Проблеми зловживання акціонерами своїм правом на захист // Напрямки розвитку корпоративного права в Україні (питання теорії та практики): матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2006. С. 106–109. URL: http://194.44.152.155/elib/local/1843.pdf.

Одержано 18.04.2017